

Az iskolamesterekkel szemben támasztott erkölcsi követelmények

Mivel az iskolamestereket közvetlenül a különböző egyházakba tömörült közösségek tartották el, a mesternek nemcsak tanításbeli, mai kifejezéssel élve szakmai kötelezettségei voltak, hanem szigorúan tartania kellett magát azokhoz az erkölcsi normákhoz, amelyek áthágását a közösség nem csak előljáróinak, de közönséges tagjainak sem nézte el. Tény, hogy az iskolamesterek a különböző egyházak szolgálatában álló személyek voltak, esetleges vétségeiket egyházi testületek bírálták el. Kisebb vétségek esetén a mester megúszta egy dorgálással, legtöbbször a parciális zsinat részéről. Sorozatosan ismétlődő vétségek esetén azonban elmozdították állásából.

A továbbiak során néhány udvarhelyszéki példával illusztrálnám az elmondottakat. Az 1637. február 13-án tartott generális vizitáció végzései között olvassuk: „Az sófalvi mester Farczádi András scholában nem tanításáért, étzaka scholán kívül való járásáért, sok részegeskedéséért, kardoskodásáért, két tisztességes asszonyoknak próbálgatásaiért, dohányozásért, lapotzkás tántznak járásáért meglakoltatásra méltónak ítéltetett.”¹ Ugyanezen végzések 10. pontjában kimondják, hogy a dohányos mesterek vagy megveretessenek, vagy 6 forint büntetést fizessenek. Olyan falvakban, ahol a tánc, a népi játékok, farsangi népszokások erőteljesen éltek (minden bizonnyal Sóvidéket ilyennek kell tekinteni, hisz a vaskos humorú farsangtemetés is épp itt maradt fenn mind a mai napig), nehezen tudta megállni a mester uram, különösen, ha fiatal volt, hogy ezektől a bővérű multságoktól távol maradjon. Ha nem volt meg benne a mértéktartás, ilyen környezetben könnyen átlépte az erkölcsi normák határait. Nem véletlen, hogy ugyancsak Sófalváról van adatunk az előbbi esetről nem sokkal későbbi időben megfigyelt iskolamesterről. 1713-ban Vágási István iskolamestert, miután a sófalvi egyház vizitációja alkalmával megintették, a parciális zsinat ilyen feltételek mellett hagyja meg hivata-

lánban: *1-mo, hogy a Szt. Ecclesiat kövessem meg; 2-do, hogy tanuljak s tanítsak, 3-tio scholába hon üllyek és sz. tisztemet gyakoroljam; 4-to helytelen társasággal ne társalkodjam és az betsületes embereket ne fenyegegesem; 5-to meg ne részegedjem és senkit részegséggel meg ne botránkoztassak; 6-to a parajdi házamat, az melyet elzálogosítottam az sófalvi és az parajdi ecclesiának nagy botránkoztatására, ez esztendőben magamnak megváltom.* Ha pedig ezeket a feltételeket be nem tartja, hivatalából eltávolítják.

Hasonló vallomást tesz ugyancsak 1713-ban Füleki Mátyás agyagfalvi iskolamester: „Ego infra scriptus úgy vétettem fel az politikai állapotból [így jelölték a református kollégiumokban azokat a deákokat, akik világi pályára készültek: politicus, mások ecclesiasticus] az Agyagfalvi scholamesterségre az Szt. Partialistól és P. Szokolyai István esperes uramtól, hogy soha meg nem részegedem, helytelen társasággal nem társalgom, botránkoztató életet sem magam, sem feleségemnek nem engedek élni, tanulok s tanítok az canonok szerint. [...] Ha ezt nem cselekedném, törvényes proessus nélkül a parochialis házból kihányattassam.”

Akit felvettek az iskolamesterégre, attól megkövetelték, hogy ne részegkedjen, a maga vagy a felesége életmódjával ne botránkoztassa meg falubelijeit. Ennek ellenére gyakoriak a panaszok a részegeskedés miatt. 1713-ban Zágoni Pál muzsnai iskolamester a parciális zsinat előtt beismerte, hogy részegen az esperessel szemben engedetlenkedett, amiért megköveti a parciálist.² 1721-ben a vizitáció Dályai Lőrincz János patakfalvi iskolamesterről megállapítja, hogy: „korcsmákról korcsmákra járván sokszor részegeskedvén az utcán pipázik,” amiért 3 forintra büntetik.³

A korabeli adatok tanúsága szerint mindenik egyház szembesült az iskolamesterek, egyben kántorok részegeskedésével. Jövedelmük kiegészítésére némelyek még korcsmát is nyitottak. 1780-ban a parajdi református hívek azért panaszkodtak az egyházi előljáróknak, hogy Köpetzi János rector „bor kortsomát tart”, amely miatt háborúság is volt a faluban.⁴

Előfordult, hogy tanításbeli eredményeiért vagy egyéb jó tulajdonságaiért egynémely mester részegeskedését hosszú ideig eltűrték, figyelemzetésekkkel próbálták vétkes szenvedélyéről leszoktatni. Hátszegi András városfalvi mestert 1821-ben megint a parciális zsinat másodszori botránkoztató részegsége miatt. Három év múlva újból az a panasz ellene, hogy részegen ment nagypénteken templomba és annyira ittas volt, hogy a csizmájába vizelt. Ekkor elmozdítják állásából. Nem volt viszont nagy kínálat különösen unitárius iskolamesterekben, mert Hátszegi András három év múlva Homoródszentmártonban kap mesteri állást, hol – amint várható volt – 1830-ban panaszt emelnek a hívek ellene részegeskedése miatt. 1842-ben végül is nyugdíjba vonul Abásfalván, hová 1831-ben ment mesternek.⁵

Az eddigi példákban többször felmerült a pipázás mint vétség, különösen, ha nyilvánosan történt. Már az 1637. február 16-án Székelyudvarhelyen tartott általános vizitáció egyik végzése kimondja, hogy a dohányzó mesterek vagy megveretessenek,

*Sóvidéki farsangtemetés
Balázs Ödön felvételei*

vagy 6 forint büntetést fizetnek.⁶ Mivel a dohányzás szenvedélye mind szélesebb körben terjedt, büntetése is lényegesen enyhült idővel. Száz év múltán már csak a fele büntetést szabják ki a vétkekre.

A parciális és generális zsinatok jegyzőkönyveibe számtalan ún. paráznasági esetet is rögzítettek. Ritkán, de előfordul, hogy ezen erkölcsi botlások szereplői tanítók. A szentábrahámi rektor esete minden bizonnyal kivételes. 1797-ben azt jegyzik fel róla, hogy „mint maga, mint Édes Anyja prostituálta egész házáat, nevezetesen leányát.” A vizitáció „igazittya a törvény útjára”.⁷ Az egyházi hatóságok szigorúan felügyelték az iskolamesterek magánéletét. Iskolamester csak hajadont vagy tisztességes híru özvegyet vehetett feleségül.

Zsinati végzések szabályozták a mesterek öltözetét is. Így nem viselhettek skatulyás süveget, gombos mentét, sem leppentyűs ujjú mentét. Dolmányon vagy mentén tilos volt a prémes gallér viselése. Az 1783. szeptember 7-én tartott nagybaconi általános zsinat végzése így szól erről: „Az iskola mesterek is hasonlóképpen fekete vagy szederjes köntöst viseljenek, de hogy ha mentében vagy mint hívják tógába ne öltözzenek.” A ruhaviselésre vonatkozó normák áthágására aránylag kevés a példa. 1782-ben a sófalviak bepanaszolják Dáné János iskolamestert, mivel „a rókás mentét is nem régen tette le.”⁸

Bár az említett példák és helyzetek udvarhelyszéki református és unitárius egyházközségekből valók, hozzá kell tennünk, hogy a mesterekre vonatkozó katolikus kánonok szinte szó szerint megegyeznek ezekkel. Az 1674-ben és 1717-ben tartott erdélyi római katolikus kongregációk több pontban határozzák meg a mesterek iránti elvárásokat. Mindenekelőtt leszögezik, hogy az iskolamester közvetlen és legfőbb felettese a plébános. A mesterek nem vállalhatnak jegyzői teendőket, kivéve Oláhfalut és Zetelakát. Kötelességükké tették a reggeli és esti harangozást és azt, hogy a gyermekeket nem csupán az írásra és olvasásra, de a jó erkölcsre és a keresztény vallás alapismereteire is megtanítsák. A mesterek az egyszerűség és jámborság mintaképei kellett legyenek, akiknek nemhogy részeg, de még mámoros állapotban sem volt szabad mutatkozniuk. Ugyanakkor szigorú büntetés terhe mellett tilalmas volt a plébánosok sértegetése, kurválkodás, házasságszédelés. Egyházi szolgálatuk alatt szederjes színű, hosszú posztóköpenyt kellett viselniük.

Amellett, hogy a területi egyházi hatóságok szabályozták a kántortanítók és instruktorok kötelességeit, gyakran a falutörvények is kitérnek erre. Akárcsak a református és unitárius egyházközségekben, a katolikus falvakban is előfordultak botlások, erkölcsi vétségek a kántortanítók részéről. 1690. június 3-án Szeblébi Berta-

lan vikárius előtt tárgyalták le Lakatos Ferenc iskolamester esetét. A ditrói hívek kijelentik, „hogy fogadott papjait is készebbek elbocsátani, pap nélkül lenni, hogy sem Ferencz Deiakot elbocsátani”. Úgy látszik, a falu mint a helyzet jó ismerője azon túl, hogy ragaszkodott a mesterhez, méltánytalanul tartotta az esperes részéről őt ért dorgálást. Ezt jól tudta a mester is, mert esperesének szemébe mondja: „ha részegebb vagyok kegyednél, büntetődjem”. A püspöki vikárius határozta mégis azt, hogy nem lehetett ditrói mester, mert: „Itten részegeskedett sokszor éjszakákon muzsikált, és hosszú böjtben is cum scandalo populi, egyébaránt is inkább hajdú életet viselt, hogy sem egyházi mesteriséget.”⁹

A felsorolt példák természetesen nem általánosíthatók, inkább életszerűvé, valóssá teszik azt a képet, amit vidékünk XVII–XVIII. századi iskolamestereiről alkotunk. Legtöbbjük meggyőződéssel, hittel és szeretettel végezte terhes hivatását. A közösség nem csak szigorú volt irányukban, de meg is becsülte munkájukat.

Albert Dávid

¹ Udvarhelyi Református Egyházmegye Levéltára, Székelyudvarhely (UREL). Liber Ecclesiae Orthodoxae in Sede Udvarhelyi Existensis... I/2 [régijelzet]. 42. o.

² Az 1713. évi eseteket lásd uo. 73. o.

³ UREL Liber Ecclesiarum secundum helveticam confessionem.... Az 1721. évi vizitáció.

⁴ Uo. Protocollum visitatorium ecclesiarum reformatarum in diocesis Udvarhelyiensi... Anno 1780. 12 [régijelzet].

⁵ Erdélyi Unitárius Püspökség Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár. Partiális Synodus jegyzőkönyvei. 1824.

⁶ UREL Liber Ecclesiae Orthodoxae in Sede Udvarhelyi Existensis... I/2 [régijelzet]. 1637. febr. 16-i generális vizitáció végzései.

⁷ Erdélyi Unitárius Püspökség Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár. Vizitációs jegyzőkönyvek.

⁸ UREL Protocollum visitatorium ecclesiarum reformatarum in diocesis Udvarhelyiensi... Anno 1782.

⁹ Veszely Károly: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok*. Kolozsvár, 1860. I. 45–48, 57, 62–73.